

ALAIKÄISEN HENKILÖHAASTATTELU ARKALUONTOISESSA AIHEESSA

Tiia Hemminki

Opinnäytetyö
Kulttuuriala
Viestinnän koulutusohjelma
Medianomi (AMK)

2017

Kulttuuri
Viestintä
Medianomi

Tekijä	Tiia Hemminki	Vuosi	2017
Ohjaaja(t)	Ari Alm		
Toimeksiantaja			
Työn nimi	Alaikäisen henkilöhaastattelu aiheessa		arkaluontoisessa
Sivu- ja liitesivumäärä	29 + 3		

Opinnäytetyöni aiheena on alaikäisen haastattelemine ja sen eettisyys. Käsittelen työssäni prosessia, johon liittyy haastatteluun valmistautuminen, tutustuminen alaikäistä haastateltavaa koskevaan ohjeistukseen sekä itse haastatteluun. Koska työni on toiminnallinen opinnäytetyö, käytän työn pohjana tekemääni haastattelua nuoresta pojasta, joka sairastaa vakavaa sairautta. Keskityn työssä kirjoitetun jutun tekoon enkä niinkään radio- tai televisiohaastatteluun.

Opinnäytetyössä määrittelen mikä on haastattelu ja mikä sen merkitys on journalismille. Paneudun ennen kaikkea alaikäisen lapsen haastattelemisen eettisyyteen. Tukeudun opinnäytetyössä kirjallisiin lähteisiin sekä varsinkin journalistin ohjeisiin, jossa on tarkat määritelmät sille, miten alaikäisen haastateltavan kanssa täytyy toimia. Työssä pohdin myös sitä, minkälaisia ajatuksia tekemäni haastattelu herätti sekä sitä, toiminko haastattelutilanteessa sen vaatimalla tavalla ja olinko osannut valmistautua oikein.

Opinnäytetyöni teoreettisen viitekehyksen lähteinä olen käyttänyt alan kirjallisuutta ja verkkojulkaisuja sekä journalistin ohjeita. Tein työtä varten myös kaksi haastattelua, joihin haastattelin ammatikseen toimittajan työtä tekeviä henkilöitä.

Tutkimukseni lopputulos osoitti sen, että toimittajalta vaaditaan äärimmäistä tarkkuutta, kun haastateltava on alaikäinen. Toimittajan tulee ottaa huomioon sekä haastattelutilanne että ilmapiiri: dramaattinen tapahtuma tai tilanne asettaa omat vaatimuksensa. Aiheissa, joissa haastateltavan iällä ei niinkään ole väliä, kuten esimerkiksi arkipäiväiset gallupit ovat helppoja tehdä eikä niiden osalta tarvitse eettisyyttä juurikaan miettiä. Kaiken kaikkiaan toimittajan tulee kuitenkin olla haastattelutilanteessa sekä jälkeen päin tarkkana sekä valmis perustelemaan miksi hän on halunnut haastatella alaikäistä ja miksi sen on hänen käsityksensä mukaan ollut eettisesti oikein.

Avainsanat
Muita tietoja

journalismi, haastattelu, etiikka, lapset, nuoret
Työhön liittyy julkaistu artikkeli

School of Business and Culture
Media Arts
Bachelor of Media Arts

Author	Tiia Hemminki	Year	2017
Supervisor	Ari Alm		
Commissioned by	Interviewing a Minor on a Sensitive Issue		
Title of thesis	Name of the Thesis		
Number of pages	29 + 3		

The topic of my thesis work is interviewing a minor person and the ethics of such an interview. This work deals with the process including the preparation of an interview and the interview itself. In my thesis work, I interviewed a young boy who suffers from a very rare disease. The focus in this thesis work is on a written interview, not a radio or television interview.

The theoretical part of the thesis work defines the concept of interview and its importance for journalism. I concentrate on an interview with a minor person and the ethics of the interview. I used written sources and especially guidelines and practices for journalists, which strictly determine how to manage an interview with a minor. I also ponder what kind of thoughts the interview that I conducted evoked. I also ponder if I managed the interview appropriately for the situation and if my preparation was appropriate.

The theoretical framework of my thesis work is based on my own experiences. I also used books on this topic, in addition to which I also conducted two experts who work as journalists.

The results of this thesis work indicate that a journalist's work requires extreme accuracy when the interviewee is a minor. The journalist has to consider the interview situation and the atmosphere; a dramatic event or situation sets its own requirements. If the interviewees' age is not important, the journalist does not have to focus on thinking about ethical issues. To conclude, all journalists have to be ready before and after an interview to justify why they wanted to interview a minor and why they think it was managed ethically appropriately.

Key words journalism, interview, ethics, children, young people
Special remarks The thesis work includes an article that was published.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 HENKILÖHAASTATTELU	7
2.1 Valmistautuminen haastatteluun	8
2.2 Haastattelutavat	9
2.3 Haastattelutilanne.....	11
3 ALAIKÄINEN HAASTATELTAVANA	13
3.1 Ikä ratkaisee	14
3.2 Sairaus on arkaluonteinen aihe	16
3.3 Lapsi kriisitilanteessa	17
4 NUOREN POJAN HAASTATTELU.....	18
4.1 Haastattelun tilaaja	18
4.2 Harvinainen sairaus ei pysäytä Juhania	18
5 POHDINTA	25
LÄHTEET	27
LIITTEET	29

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni on toiminnallinen opinnäytetyö, joka pohjautuu omiin kokemuksiin, haastatteluihin sekä alan kirjallisuuteen. Työssäni paneudun alaikäisen haastattelemiseen sekä haastattelun kulkuun sekä siihen, miten haastattelu tehdään eettisesti oikein. Käytän apunani ammattitoimittajien haastatteluita sekä omia havaintojani. Lähteinä käytän myös alan kirjallisuutta sekä verkkojulkaisuja. Työssäni sovellan tekemällä tutkimisen tutkimismenetelmää.

Opinnäytetyöni päätutkimuskysymyksenä on se, miten haastattelu tehdään eettisesti oikein, kun haastateltava on alaikäinen.

Toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena on tavoitella käytännön toiminnan ohjeistamista, opastamista, toiminnan järjestämistä tai järjeistämistä. Työ voi olla alasta riippuen esimerkiksi ammatilliseen käyttöön suunnattu ohje tai opastus, kuten perehdyttämisopas tai turvallisuusohjeistus. (Vilkkä & Airaksinen 2004, 9.)

Käytettävän materiaalin aihepiirin rajauksen lisäksi on myös tärkeää pohtia, miten asiaa käsitellään. Tekstissä on hyvä tuoda analyttisesti esille, millaisia ratkaisuja toiminnallisen työn teososan tekeminen on edellyttänyt. Kirjallisen osion teema kannattaa ratkaista varhaisessa vaiheessa, vaikka idea opinnäytetyöhön olisi lähtenyt liikkeelle teososasta. (Metropolia, 2012.)

Työskentelen avustavana toimittajana Lounais-Lappi-paikallislehdessä, joka toimii Alma Median alaisuudessa. Työssäni olen päässyt haastattelemaan henkilöitä laidasta laitaan: nuoria ja vanhoja, politiikan kentällä työskenteleviä ja omia, pieniä yrityksiä pyörittäviä yrittäjiä.

Tässä toiminnallisessa opinnäytetyössä tutkin ja käytän esimerkkinä syksyllä 2015 Lounais-Lappiin tekemääni haastattelua, joka kertoo harvinaisen sairauden kanssa elävästä pojasta sekä hänen perheestään. Kyseinen haastattelu opetti minulle paljon haastateltavaan suhtautumisesta sekä siitä, miten erilaisiin haastateltaviin tulee valmistautua ja ennen kaikkea miten niissä

toimittajan tulisi käyttäytyä. Tutustuin myös journalistin etiikkaan koskien lasten ja nuorten haastattelemista.

2 HENKILÖHAASTATTELU

Henkilöhaastattelu on lyhyesti sanottuna jonkun ajankohtaisen tai kiinnostavan ihmisen muotokuva. Henkilö pääsee itse ääneen, mutta mukana on mahdollisesti myös toimittajan omia havaintoja. Henkilökuva tehdään useimmiten yhteistyössä jutun kohteen kanssa: henkilö esitetään positiivisessa valossa, eikä jutussa esitetä suoraa kritiikkiä tai irvailua tai kyseenalaisteta henkilön toimintaa. (Jaakkola 2013, 211.)

Toimittajan keskeisin tiedonhankintalähde on haastattelu, sillä sen avulla on mahdollista saada ajankohtaista tietoa. Haastattelun myötä myös tieto saavutetaan mahdollisimman nopeasti ja vieläpä alan ammattilaiselta. (Huovila 2005, 79.)

Haastattelun tarkoituksena on saada todenmukaista tietoa työnalla olevalle journalistiselle tekstille. Pääosin se toimii jutun keskeisimpänä osana muun materiaalin, kuten omien havaintojen tukiessa sitä. Huovilan mukaan haastattelun etu on siinä, että siitä saatu informaatio on yleensä ajankohtaista. Eri tavoin tallennettu tieto ei yleensä ole ajan tasalla, joten se yleensä kelpaa lähinnä taustatiedoksi.

Muita tapoja hankkia tietoa ovat muun muassa omat havainnot, aiemmin julkaistut materiaalit tai jopa kuulopuheet, joihin tulee kuitenkin suhtautua kriittisesti. Toimittajan tulee osata etsiä, arvioida, analysoida ja hyödyntää erilaisia tiedonlähteitä. Toimittaja saa tietonsa karkeasti ottaen kolmenlaisista lähteistä. Lähteet voivat olla suullisia, kirjallisia tai havaintoperäisiä. (Jaakkola 2013, 83.)

Hyvin suunniteltu haastattelu on hyvä pohja menestyksekkäälle haastattelulle. Haastattelu koetaan monesti todella inspiroivana tilanteena, sillä suuri osa ihmisistä ja heidän tarinoistaan on kiinnostavia. Toimittajat ovatkin varsin etuoikeutettuja, koska heillä on mahdollisuus kysyä mitä vain ja keneltä tahansa. (Lintula & Valkama 2009, 183.)

2.1 Valmistautuminen haastatteluun

Toimittajan pääsääntöinen tehtävä on hankkia tietoa. Valmiin jutun onnistuminen tai epäonnistuminen ei ole suoraan liitännäin esimerkiksi ideointiin, kirjoitustaitoon tai rakenteeseen, vaan nimenomaan taustatiedon puutteeseen. Huonot taustatiedot ja heikko valmistautuminen näkyvät valmiissa tekstissä. (Lintula & Valkama 2009, 175.)

Kirjoittajalla täytyy olla selkeä näkemys siitä, mitä hän haluaa kertoa. Jos jutussa ei ole selkeää näkökulmaa, sitä eivät pelasta hyvät havainnot tai oikeaoppinen kieli. (Kantola & Möra 1988, 140.)

Henkilöhaastattelua varten taustatyö on mielestäni erityisen tärkeää. Esimerkkitapauksessani haastateltava on alaikäinen, jolloin on kysyttävä haastatteluun lupa nuoren huoltajalta. Tarkoitukseni valmiissa jutussa on tuoda henkilöstä ilmi asioita, jotka ovat lukijoille uusia. Siksi on tärkeää, että toimittaja tutustuu tulevaan haastateltavaan etsien tietoa hänestä muun muassa lukemalla jo tehtyjä haastatteluita ja artikkeleita.

Haastateltavaan tutustuminen ei ole aina mahdollista. Niissä tapauksissa, jossa haastateltava ei ole jo ennestään suurelle yleisölle tuttu, valmista materiaalia on vähemmän tarjolla. Minun tapauksessani, jossa haastateltava oli tavallinen nuori poika, taustatietoa ei juurikaan ollut, joten en pystynyt luomaan ennakkokuvaa hänestä mielessäni. Pystyin kuitenkin ottamaan selvää hänen sairaudestaan ja sen merkityksestä sairastavan ihmisen elämässä.

Haastatteluun valmistautuminen riippuu aikatauluista, aiheesta tai haastateltavasta. Jos haastateltava on entuudestaan tuntematon, hänestä etsitään tietoa oman lehden tai lehtikonsernin arkistoista, googlettamalla tai jopa Facebookista. Juttupalavereissa käydään toimituksen henkilökunnan kanssa läpi tulevia haastateltavia tai näkökulmaa miten juttu rakennetaan. Silläkin tavalla saa tulossa olevaan juttuun hyvää pohjaa. (Heikkinen 2016.)

Haastateltavaan miettiessä pohditaan kohteen erityispiirteitä ja hänen yksilöllisiä ominaisuuksia. Onko hän yksioikoinen vai ristiriitainen persoonallisuus? Onko hän päättäväinen vai tuulihattu? Onko hän työn sankari

vai vain ollut oikeaan aikaan oikeassa paikassa? Minkä hinnan hän on saavutuksistaan maksanut? Toistuuko hänen historiassaan joku tilanne tai ongelma? Hänen toimintaympäristöään tulee myös pohtia. Mitä voimia hänellä on vastassaan? Mitkä seikat tukevat häntä? Onko tämä nimenomainen hetki haastateltavalle erityisen ratkaiseva? (Kantola & Mörä 1988, 139.)

2.2 Haastattelutavat

”Jalkaudu ihmisten joukkoon ja puhu heidän kanssaan, älä juutu toimitukseen puhelimen taakse.” Kun toimittaja marssii kadulle kysymään kansalaisten mielipiteitä vaikkapa seksinostokiellosta, juttu saa aivan toisenlaista väriä kuin jos se rakentuisi pelkkien asiantuntijahaastatteluiden tai poliitikkojen kommenttien pohjalle. (Lintula & Valkama 2009, 183.)

Jalkautuminen ihmisten pariin on mielestäni hyvä tapa saada ideoita ja juttuaiheita, mutta monesti ideat syntyvät toimituksen sisällä joko yhdessä ideoiden tai toimitukseen tulleiden vihjeiden perusteella. Pääosin haastattelutapoja jalkautumisen lisäksi on kolme: haastateltavan tapaaminen kasvotusten, hänen haastatteleminen puhelimitse tai sähköpostin välityksellä tehty haastattelu.

Tapaaminen on paras tapa saada haastateltava yhteistyökykyiseksi. Haastattelu ympäristö tarjoaa usein lisämateriaalia juttuun. Myös haastateltavan elekielen tarkkailu on helppoa. Usein myös haastateltava ottaa toimittajan vakavammin tavatessa kuin puhelimesta tai sähköpostin välityksellä tehdyssä haastattelussa.

Tapaamisessa huonoja puolia ovat mahdolliset häiriötekijät, kuten puhelimet tai muut ihmiset. Haastatteluun saattaa myös tuhraantua usein runsaasti aikaa, jos haastateltava asuu tai työskentelee kaukana. (Lintula & Valkama 2009, 184.)

Toinen tapa haastatella on puhelinhaastattelu. Se on nopea ja tehokas tapa saada vastauksia. Se on myös monille ihmisille helpompi tapa kohdata toimittaja. Se, ettei näe toimittajan tekevän muistiinpanoja, saa monet rentoutumaan. Haastattelun voi myös tehdä lähes missä vain ja milloin tahansa, ja usein ilman ennakkovaroitusta.

Puhelinhaastattelussa huonoa on se, että sekä haastattelija että haastateltava ovat kasvottomia. Haastattelija ei tiedä miltä haastateltava näyttää eikä näin ollen pysty lukemaan hänen reaktioitaan tai eleitään. Hän joutuu myös näkemään enemmän vaivaa luottamuksen rakentamiseen. Puhelimessa haastattelija saattaa kuulla puheen huonosti ja ymmärtää sanan väärin, jolloin hän voi kirjoittaa virheellisen sitaatin. (Lintula & Valkama 2009, 185.)

Kolmas haastattelutapa on sähköpostihaastattelu. Se antaa haastateltavalle aikaa pohtia vastauksia. Ajan kanssa vastauksista tulee usein terävämpiä ja mietitympiä. Toisaalta, jos haastateltavasi on esimerkiksi merkittävä yhteiskunnallinen päättäjä, sähköposti antaa hänelle runsaasti aikaa miettiä asioista, joihin hänen pitäisi kyetä vastaamaan nopeasti.

Sähköpostihaastattelussa myös henkilökohtainen kontakti puuttuu kokonaan. Kysymysten ja vastausten väliin jäävä aika tekee jatkokysymysten esittämisen hankalaksi. Tapa vie myös paljon aikaa: ihmiseltä kuluu moninkertaisesti aikaa sen kirjoittamiseen, minkä hän sanoisi viidessä minuutissa. Toimittaja ei voi myöskään olla varma, että sähköpostiviestiin vastaava henkilö on se, johon halutaan olla yhteydessä. On mahdollista, että kansanedustajan sähköpostin kirjoittaa hänen avustajansa. (Lintula & Valkama 2016, 186.)

Sähköpostihaastattelu on kätevä niissä tilanteissa, jossa varsinainen haastattelu on hoidettu joko kasvotusten tai puhelimitse, mutta toimittaja haluaa vielä tarkentaa jotain. Toisaalta, jos jutulla on kiire, tarkennus kannattaa tehdä soittamalla haastateltavalle, mutta kiireettömissä jutuissa yhteydenotto sähköpostilla toimii hyvin. Ja kuten edellä mainittu, sähköpostitse saatu vastaus on monesti tarkempi kuin muutoin hankittu.

Näistä kolmesta haastattelutavasta henkilöhaastattelu on mielestäni paras tehdä kasvotusten. Aiemmin mainittujen seikkojen lisäksi haastateltavan tapaaminen ja haastattelemine kasvotusten antaa mahdollisuuden syvällisemmälle haastattelulle. Toimittajan voidessa nähdä haastateltavansa hän pystyy lukemaan kohteensa elekieltä, joka auttaa valmiin jutun kirjoittamisessa sekä tuo sille enemmän luonnetta.

Pääsääntöisesti henkilöhaastattelut tehdäänkin kasvokkaiskontaktissa, sillä ne perustuvat haastateltavan olemuksesta saataviin vaikutelmiin. Toimittajan tulee siis tavata haastateltavansa henkilökohtaisesti. Intensiivinen henkilökuva saa lukijan tuntemaan, että hän olisi tutustunut ihmiseen henkilökohtaisesti. Toimittaja voi valmiissa jutussa sekoittaa keskenään haastattelusta saamiaan kommentteja sekä omia havaintoja haastattelutilanteesta. (Jaakkola 2013, 211.)

2.3 Haastattelutilanne

Kun haastateltavaan otetaan yhteyttä, toimittaja esittelee itsensä ja kertoo, mistä tiedotusvälineestä on ja mistä aiheesta ollaan tekemässä juttua. Toimittajan täytyy selventää aiheensa näkökulma tai pääväite, joka viimeistään kiinnittää aiheen johonkin konkreettiseen ja ymmärrettävään. (Jaakkola 2013, 206.)

Haastattelemisessa on kaksi puolta: luottamuksen luominen ja tiedon hankkiminen. Erityisesti henkilöhaastattelussa on kyse hienovaraisesta toiminnasta. Toimittajan on kyettävä luomaan lämmin ja luottamuksellinen tilanne, mutta toisaalta oltava joka hetki ammatillinen. (Kantola & Mörä 1998, 140.)

Haastateltavalle täytyy kertoa selvästi, että kyseessä on haastattelutilanne, jossa annetut tiedot päätyvät julkisuuteen. Vaikka kyseessä olisi verkkolehti tai pienen piirin järjestölehti, haastateltavalla on oikeus tietää, mihin haastattelu tulee ja millaiseen yhteyteen se sijoitetaan sekä mistä näkökulmasta aihetta lähestytään. (Jaakkola 2013, 206.)

Vaikka haastattelu ei periaatteessa ole leppoisa juttutuokio, ei haittaa, että se tuntuu siltä. Se edesauttaa haastateltavaa avautumaan ja jopa kertomaan asioita, joita ei välttämättä ajatellut kertovansa. Haastattelun aikana on hyvä olla rennosti ja muistaa olla ystävällinen ja utelias. Turhaan ei kannata pelätä. (Lintula & Valkama 2009, 190.)

Haastattelussa – sekä tiedonhankintavaiheessa että valmiissa tuotoksessa – tulee kiinnittää huomiota myös kysymysten järjestykseen, kysymysten syvyyteen ja kysymysten muotoiluun. Haastattelu on hyvä aloittaa helpoilla ja

yleisluontoisilla ”jäänmurtajakysymyksillä”, jotka johdattelevat haastateltavan aiheeseen. Arkaluontoiset ja kiperät kysymykset on syytä säästää vasta loppupuolelle. (Jaakkola 2013, 204.)

Haastateltavalle on hyvä selittää miksi hänestä ollaan tekemässä juttua. Liika ylistäminen ei kannata, mutta selityksessä kannattaa säilyttää positiivinen sävy, joka rentouttaa tunnelman ja saa haastateltavan tuntemaan itsensä tärkeäksi vaikka kyseessä olisikin vain ”tavallinen ihminen”.

Haastattelua tehdessä kannattaa muistaa, että toimittaja on se, joka johtaa keskustelua. Hänen tehtävänä on esittää kysymykset ja kysyä niitä niin paljon, että hän on lopputulokseen tyytyväinen. Haastattelun aikana ei kannata antaa pelolle valtaa, vaikka haastateltava olisi kuinka merkityksellinen henkilö. Jos haastateltava ei suostu vastaamaan toimittajan kysymyksiin, on toimittajan hyvä muistuttaa häntä siitä, että suora, rehellinen vastaus näyttää paremmalta, kuin vastaamatta jättäminen. (Lintula & Valkama 2009, 190.)

3 ALAIKÄINEN HAASTATTELTAVANA

Nykyisin media ja sen monet muodot ovat hyvin läsnä lasten ja nuorten arjessa. He seuraavat tiedotusvälineitä sekä tuottavat aktiivisesti sisältöjä eri medioille. Yksi olennainen osa toimituksen työtä on tuoda esille lapsiin ja nuoriin liittyviä asioita sekä antaa heidän tulla kuulluksi eri medioissa. (Julkisen sanan neuvosto 2014.)

Lastensuojelun keskusliiton julkaiseman Opas lasten haastattelijoille ja kuvaajille -oppaan mukaan toimittajien tulisi harkita tavallista tarkemmin lasten ja nuorten esiintymistä eri medioissa. Lasten ja nuorten yksityisyyden suoja on korkeampi kuin aikuisella. (Lastensuojelun keskusliitto 2011.)

Yksityisyyden suojalla tarkoitetaan Suomen perustuslain turvaamaa oikeushyvää eli oikeusjärjestelmän suojaamaa etua. Suoja on yksi keskeisimpiä kansalaisen perusoikeuksia. Yksityiselämän suoja on turvattu perustuslain 10 §:ssä. (Wikipedia 2017a.)

Toimittajan tulee muistaa, että alaikäinen on aina haavoittuvaisempi suhteessa julkisuuteen kuin aikuinen. Lapsi tai nuori ei aina välttämättä osaa arvioida hänelle kuuluvaa yksityisyyden suojaa. Hän ei myöskään välttämättä tiedä mikä hänen tai hänen läheistensä keskuudessa on salassa pidettävää eikä ymmärrä antamiensa lausuntojen vaikutuksia omaan ja läheistensä elämään. (Lastensuojelun keskusliitto 2011.)

Kuvaus- ja haastattelutilanteita varten toimittajan on kysyttävä lapselta itseltään tai hänen huoltajaltaan lupa. Jos luvan kysyminen on mahdotonta, toimittajan olisi hyvä pyrkiä olemaan yhteydessä huoltajaan ennen materiaalin julkistamista. (Lastensuojelun keskusliitto 2011.)

Julkisen sanan neuvoston 10.12.2014 antamassa periaatelausumassa korostetaan sitä, miten erityinen vastuu medially on lapsista ja alaikäisistä. Lausumassa muistutetaan lasten ja nuorten sananvapaudesta ja oikeudesta esittää omia mielipiteitä ja ajatuksiaan mediassa. Julkisen sanan neuvosto kehottaa eri tiedotusvälineitä täydentämään Journalistin ohjeita lapsia ja alaikäisiä koskevilla omilla ohjeilla. Toimituksessa on hyvä muistaa, että kaikki

Journalistin ohjeet koskevat myös lasten ja alaikäisten asioiden käsittelyä julkisesti. (Julkisen sanan neuvosto 2014.)

Journalistin ohjeissa mainitaan muun muassa, että haastateltavalle on tuotava ennakoon tieto siitä, minkälaisessa asiayhteydessä hänen antamaa lausuntoaan käytetään. Haastateltavalle tulee myös aina kertoa, onko tehty haastattelu tarkoitettu julkaistavaksi vai pelkäksi tausta-aineistoksi. Sama ohjeistus pätee myös alaikäisen haastateltavan kohdalla. (Journalistin ohjeet 2016.)

3.1 Ikä ratkaisee

Monet nopeatempoista uutistystä tekevät toimittajat joutuvat usein miettimään, minkä ikäisiä lapsia ja nuoria voidaan haastatella ilman huoltajalta pyydettyä lupaa. Kysymykseen on vaikea antaa selvää ohjeistusta, sillä siihen vaikuttavat muun muassa lapsen kehitystaso sekä aihe, johon alaikäisen mielipidettä ollaan kysymässä. Harkinta journalistisesta näkökulmasta nousee pääosaan. (Lastensuojelun keskusliitto 2011.)

Julkisen sanan neuvoston mukaan tiedotusvälineiden tulisi tarpeen vaatiessa tarkistaa, että 7–14-vuotiaiden lasten haastattelemiseen sekä kuvaamiseen on huoltajan myöntämä lupa. Tämä neuvo ei kuitenkaan koske julkisia tilaisuuksia tai tilanteita. Alle 7-vuotias tarvitsee poikkeuksetta huoltajan luvan. 15 vuotta täyttäneellä nuorella on useimmiten oikeus päättää omasta esiintymisestään julkisuudessa, mutta toimittajan tulee muistaa, että vastuu julkaistavasta materiaalista on aina toimituksilla. (Julkisen sanan neuvosto 2014.)

Koska Julkisen sanan neuvosto ei ole tarkkaan määrittänyt miten alaikäisten lasten kanssa tulisi haastattelua tehdessä toimia, monilla suurimmilla mediataloilla on omia eettisiä ohjeistuksia, joissa linjataan myös ikäkysymystä. Pääasiallisesti vedenjakajana käytetään 15 vuoden ikää, joka on rikosoikeudellisen vastuun ikäraja, mutta myös ikä, jolloin henkilö voi muun muassa solmia työsopimuksen oppivelvollisuuden suoritettuaan. (Lastensuojelun keskusliitto 2011.)

Muun muassa Helsingin Sanomilla on käytössä kolme ikäkategoriaa, joiden mukaan alaikäistä haastattellessa tulisi toimia. HS:n mukaan yli 15-vuotiaasta saa haastatella ja hänestä voi myös julkaista kuvia kohtuullisen vapaasti. Ohjeistuksen mukaan huoltajan lupa ei ole tarpeellinen silloin, kun haastattelussa käsitellään muun muassa henkilön mielipidettä ja kokemuksia, jotka liittyvät hänen arkeen tai käsittelevät yhteiskunnallista tilannetta. (Pietinen 2016.)

7–15-vuotiaan haastatteluun Helsingin Sanomat kehottaa hankkimaan huoltajan tai jonkun muun, samassa seurassa olevan täysi-ikäisen lähihenkilön luvan. Jos aihe on vähämerkityksinen tai mahdollisilta seurauksiltaan harmiton asia, lapsen tai nuoren oma suostumus on tällöin riittävä. Lopulta vastuu on toimittajalla, jonka tulee ottaa huomioon haastateltavan tai kuvattavan nuoren kypsyys. Alle 7-vuotiaan haastatteluun ja kuvaamiseen pyydetään aina huoltajan tai haastattelutilanteessa hänestä huolehtivan muun täysi-ikäisen lähiomaisen lupa. (Pietinen 2016.)

Yleisradion ohjeistus alaikäisen haastattelemiseen on osittain linjassa Helsingin Sanomien kanssa. Yleisradion mielestä alaikäisen suojeleminen on tärkeä seikka, mutta toisaalta kannattaa lasten ja nuorten mielipiteiden näkymistä mediassa. Ohjeistuksen mukaan 15-17-vuotiaiden haastatteluun tulee pyytää lupa huoltajilta, jos käsiteltävä asia on yksityinen. Alle 15-vuotiaiden vanhemmilta pyydetään lupa pääsääntöisesti aina. Haastatteluun ei tarvita lupaa, jos lapset tai nuoret esiintyvät osana ryhmää tai neutraaleissa yhteyksissä. Yleisradio on nimennyt keskeisiin toimituksiin vastuuhenkilöt, joiden tehtävänä on huolehtia lasten ja nuorten oikeuksien toteutumisesta Ylen ohjelmissa. (Kunttu-Kauppi 2016.)

Suomen Tietotoimiston (STT) tyylikirja on ohjekirja toimittajille. Se sisältää muun muassa juridiikkaa ja etiikkaa sisältävät kohdat. Tyylikirjassa on huomioitu myös alaikäiset haastateltavat. Jos haastateltava on alle 15-vuotias ja hän on tunnistettavissa nimen, kuvan tai muun tuntomerkin perusteella, toimittajan on pyydettävä lupa haastattelun julkaisemiseen nuoren huoltajalta tai tilanteessa mukana olevalta aikuiselta. Poikkeuksellisen järkyttävän tilanteen tai arkaluontoisen tilanteen sattuessa kohdalle huoltajan suostumus haastatteluun

tulee hankkia vaikka nuori olisi täyttänyt 15 vuotta. Jos suostumusta ei ole mahdollista hankkia, toimittaja voi käyttää lasten ja nuorten kommentteja vain ilman tunnistetietoja ja kuvaa. (Suomen Tietotoimiston tyylikirja 2016.)

3.2 Sairaus on arkaluonteinen aihe

Sekä Helsingin Sanomien, Yleisradion että Suomen Tietotoimiston ohjeistuksessa huomio kiinnittyy arkaluonteisiin aihealueisiin. Näiksi luetaan muun muassa henkilötiedot, joista käy ilmi haastateltavan rotu tai etninen alkuperä. Samaan alueeseen kuuluvat myös yhteiskunnallinen, poliittinen ja uskonnollinen vakaumus. Myös ammattiliittoon kuuluminen luetaan kuuluvaksi siihen. Toimittajan tulee myös ottaa huomioon haastateltavan mahdolliset rikolliset teot, rangaistukset ja muut rikoksen seuraamukset. Myöskään terveydentilaa, sairautta tai vammaisuutta tai hoitotoimenpiteitä ei tule sivuuttaa. Nykypäivänä erityisen tärkeää on huomioida haastateltavan seksuaalinen suuntautuminen tai käyttäytyminen, jotka luetellaan arkaluonteisiksi aiheiksi. (Lastensuojelun keskusliitto 2011.)

Lastensuojeluliitto muistuttaa, että jos alaikäinen haastateltava ja kuvattava on terveydenhuollon asiakkaana, lupa on aina kysyttävä huoltajalta. Kaikki terveydentilaan liittyvät seikat ovat arkaluonteisia asioita, jotka kuuluvat henkilön yksityiselämään, ja niiden julkaisuun vaaditaan vain asianomaisen tai näissä tapauksissa huoltajan suostumus. Huoltajan suostumuksesta riippumatta toimittajan on kuitenkin harkittava tilannetta lapsen edun kannalta.

Suomen Lääkäriliiton ja Suomen Journalistiliiton yhteisessä tiedotussuosituksessa on sovittu tiedottamiseen liittyvistä säännöistä yhdessä journalistien ja lääkäreiden kesken. Lapsia ja nuoria ei mainita erikseen suosituksessa, mutta sitä voi soveltaa tilanteissa, joissa toimittaja hankkii tietoa potilaista muun muassa onnettomuuden jälkeen. (Lääkäreiden ja toimittajien yhteinen tiedotussuositus 2013.)

3.3 Lapsi kriisitilanteessa

Suomessa tapahtuneet koulusurmat veivät toimittajat uuden haasteen eteen: miten haastatella ja kuvata nuoria, jotka ovat joutuneet joukkosurman silminnäkijöiksi ja kokijoiksi niin, että haastattelu tehdään eettisesti oikein. (Raittila, Koljonen & Väliaverronen 2010, 29.)

Jokelan koulusurman jälkeen Julkisen sanan neuvosto antoi tiedotteen, joka sisältää ohjeistuksen, jota voidaan pitää edelleen hyvänä: koska koulusurman useat uhrit sekä silminnäkijät olivat nuoria, toimittajan velvollisuudeksi muodostui noudattaa erityisen huolellista harkintaa. Tiedon hankkimisen haasteeksi nousee kohtaaminen järkyttyneiden asianosaisten kanssa. Avoin ja rehellinen tiedonhankinta nousee avainasemaan, sillä tällaisilta henkilöiltä ei saa hankkia lausuntoja muilla tavoin. Jos lupa haastatteluun annetaan, heille on hyvä kertoa, että haastattelu saattaa tuoda mukanaan julkisuuden, jota ei välttämättä voi itse hallita. (Julkisen sanan neuvosto 2007.)

Kansainvälinen kriisijournalismin portaali Dart Center for Journalism and Trauma on luonut käytännönläheiset ja seikkaperäisiä ohjeita, miten alaikäisiä uhreja voi lähestyä erilaisissa kriiseissä. Toimittajaa muistutetaan myötätunnon ja herkkyyden tärkeydestä, jos haastattelussa on mukana väkivallan uhriksi joutunut lapsi. Dart Centerin mukaan toimittaja toimii eettisesti, kun hän välttää lapsen haastattelemista tapahtumapaikalla. Toimittajan tulee ottaa huomioon, että lapsi on shokissa. Jos toimittaja päättää tehdä haastattelun, lapselle on pyrittävä puhumaan turvallisessa ja rauhallisessa paikassa. Lapselle on hyvä kertoa kuka häntä puhuttaa ja yrittää samalla saada paikalle joku, jonka lapsi tuntee. Jos mahdollista, lapsesta ei tulisi julkaista kuvaa ilman tämän omaa tai vanhempien lupaa. (Trauma & Journalism, A Guide For Journalists, Editors & Managers 2007.)

4 NUOREN POJAN HAASTATTELU

4.1 Haastattelun tilaaja

Kirjoitin henkilöjutun tilaustyönä Alma Media Oyj:hin kuuluvalla Lounais-Lappi-kaupunkilehdelle. Lounais-Lappi on kaupunkilehti, jota julkaisee Alma Media. Keskimäärin lehti tavoittaa 40 000 lukijaa Meri-Lapin alueella. Se ilmestyy kaksi kertaa viikossa: keskiviikkona ja lauantaina. Lounais-Lapin päätoimitus sijaitsee Kemissä, mutta sillä on myös sivukonttori Torniossa. (Wikipedia 2017b.)

4.2 Harvinainen sairaus ei pysäytä Juhania

Toimittaja joutuu tai pikemminkin pääsee urallaan haastattelemaan liudan erilaisia ihmisiä. Haastateltava henkilö määräytyy monesti sen mukaan mille medialle ja alustalle haastattelua ollaan tekemässä. Helsingin Sanomien toimittaja pääsee todennäköisemmin haastattelemaan pääministeriä kuin pienen paikallislehden rivitoimittaja Pohjois-Suomesta. Toisaalta journalismin ala saattaa joskus yllättää, ja ”pieni toimittaja” voi saada mahdollisuuden haastatella vaikutusvaltaistakin henkilöä.

Olen kolmivuotisen avustajaurani aikana haastatellut taiteilijoita, kunnallispoliitikkoja, kirjailijoita ja toisaalta myös aivan tavallisia kaupungin asukkaita. Jokaiseen haastateltavaan tulee suhtautua yksilönä hänen statuksensa ja arvonsa huomioon ottaen. Toimittajan täytyy olla kuin kameleontti, joka pystyy mukautumaan erilasiin tilanteisiin niiden vaatimalla tavalla. Haastattellessa kotiäitiä arjen pyörittämisestä rento asenne tuntuu luontevammalta kuin yliampuva asiallisuus. Toisaalta taas tavallista asiallisempi ote poliitikkoa haastatellessa vaikuttaa olevan paras vaihtoehto. Tietysti nämä ovat vain ennakkoaajatuksia: kun kohtaa haastateltavan ensimmäisen kerran, ensimmäiset sekunnit paljastavat sen, miten hänen kanssaan kannattaa ja tulee haastattelu tehdä.

Yleisesti haastattelutilanteissa toimittaja on kaksin haastateltavan kanssa, mutta joskus aihe on sellainen, että se vaatii isomman ryhmän. Näin kävi muun muassa nuoresta pojasta kirjoittaessani, kun paikalla oli koko perhe. Tällöin

haastattelun luonne muuttuu hieman. Isompaa ryhmää haastatellessa toimittajan täytyy olla tarkkaavaisempi ja ottaa huomioon useampien henkilöiden mielipiteet.

Haastattelua sovittaessa toimittajan on hyvä ottaa selville ketkä kaikki haastatteluun osallistuvat. Tällöin toimittajan pystyy suunnittelemaan etukäteen jokaiselle osallistujalle sopivat kysymykset. Näin toimittajan pystyy haastattelutilanteessa pitämään langat käsissään paremmin ja fokuksen jutun päähenkilössä.

Haettaessa näkökulmaa toimittajan on hyvä kysyä itseltään mitä tulevan jutun päähenkilö edustaa. On hyvä miettiä kohteen erityispiirteitä ja hänen yksilöllisiä ominaisuuksiaan. Onko hän ristiriitainen persoona? Onko hän päättäväinen vai tuulihattu? Onko hän työn sankari vai vain ollut oikeaan aikaan oikeassa paikassa? (Kantola & Möre 1998, 139.)

Jaakkolan (2013) mukaan henkilöjutut käsittelevät tyypillisesti menestyneitä ja paljon huomiota saaneita julkisuuden henkilöitä, mutta henkilöjutun kautta voidaan myös käsitellä laajoja yhteiskunnallisia tai kulttuurisia ilmiöitä. Tämän vuoksi henkilöjutun aiheeksi sopivat tavalliset ihmiset esimerkiksi yksinhuoltajaäidistä suurperheen äitiin tai kodittomasta tuntemattomaan uusriikkaaseen.

Jos haastateltava ei ole esimerkiksi valtion päämies tai muu erittäin tunnettu henkilö tai ajankohtaisen keskustelun vuoksi pinnalla oleva henkilö, toimittaja ei Jaakkolan (2013) mukaan voi olettaa, että lukija tuntee haastateltavan. Tällaisissa tapauksissa toimittajan on hyvä liittää valmiiseen juttuun esimerkiksi faktalaatikko, joka avaa haastateltavan henkilön taustoja. Jos haastateltava on esimerkiksi juuri läpimurron tehnyt poliitikko, tekstissä kannattaa kertoa miten hän on asemaansa päässyt.

Opinnäytetyöni toiminnallisessa osuudessa kirjoitin henkilöjutun nuoresta pojasta, joka sairastaa harvinaista tautia. Haastattelun tein kasvotusten. Haastattelutilanteessa mukana oli pojan perhe: äiti, isä ja isosisko. Haastattelu tehtiin tilassa, joka ei ollut kummallekaan osapuolelle henkilökohtainen.

Lounais-Lapille kirjoittamani henkilöjuttu käsitteli 13-vuotiasta Juhania, joka sairastaa harvinaista luustonhauraustautia eli osteogenesis imperfektaa. Nimensä mukaisesti tauti haurastaa pojan luustoa ja altistaa hänen luunsa herkästi murtumille. Juhanin täytyy elää hyvin varovaista elämää, sillä pienikin kaatuminen ja kolhiintuminen saattaa aiheuttaa luussa murtuman.

Kuva 1. Hepolan perhe. Juhani, Pirjo, Esa ja Elisa. (Hemminki 2015.)

Alun perin päätoimittaja antoi minulle tehtäväksi tehdä haastattelu alueen Leijonaemot ry -nimisestä yhdistyksestä, joka järjestää kuukausittain vertaistukitapaamisia erityislapsiperheiden vanhemmille. Ajattelin, että pelkästä yhdistyksestä kirjoittaminen ei välttämättä herättäisi Lounais-Lapin lukijoiden mielenkiintoa, joten päätin saada käsiini jonkun yhdistyksen toiminnassa mukana olevista perheistä. Yhdistyksen puolesta minulle ehdotettiin Hepolan perhettä.

Olin yhteydessä perheen Pirjo-äitiin, jonka kanssa sovimme haastattelun. Haastattelusta sopiminen oli helppoa, sillä sain kuvan, että Pirjo haluaa mielellään kertoa poikansa sairaudesta, ja sitä kautta antaa vertaistukea muille vastaavassa tilanteessa oleville sekä jakaa tietoa harvinaisesta sairaudesta. Erillistä lupaa en Juhanin haastatteluun pyytänyt, sillä oli alusta asti selvää, että haastattelussa tulee olemaan äidin lisäksi myös Juhani. Tämä ei ollut ongelma kummallekaan osapuolelle.

Minulla oli siis tiedossa kaksi haastattelua aiheen tiimoilta. Sovittiin, että tekisin ensin yhdistyksestä kertovan haastattelun, jonka jälkeen pääsisin haastattelemaan Pirjoa ja Juhania.

Valmistautuminen haastatteluihin oli vähäistä. Olin tottunut kirjoittamaan yhdistyksistä kertovia juttuja, joten en suonut paljonkaan aikaa sen suunnitteluun. Henkilöhaastatteluun valmistauduin hieman paremmin: tein listan kysymyksistä ja otin selvää minkälaisesta taudista on kyse. Itse haastattelutilanne yllätti minut kuitenkin täysin.

Henkilöhaastatteluun saapui koko Hepolan perhe. Paikalla olivat Juhanin ja perheen äidin lisäksi isä Esa sekä Juhanin isosisko Elisa. Tilanne oli minulle uusi. Olin tottunut henkilöhaastattelujen teossa siihen, että paikalla on minun lisäksi vain yksi haastateltava. Nyt jouduin jakamaan huomioni neljän henkilön kesken.

Haastattelun alussa kävi kuitenkin selväksi, että perheen äiti nousi päähaastateltavaksi, vaikka juttu tulisikin kertomaan Juhanista. Joidenkin kysymysten kohdalla myös perheen isä pääsi ääneen, joka toi lisää perspektiiviä jutun sisältöön. Osan kysymyksistä suuntasin suoraan Juhanille, että saisin hänen äänensä kuuluviin jutussa. Juhani osoittautui kuitenkin, kuten muut sen ikäiset pojat, aika ujoksi ja hiljaiseksi.

Pääpiirteittäin haastattelu sujui mukavasti. Tilanne muistutti enemmänkin tuttavallista keskustelua kuin journalistista haastattelua. Olin valmistellut muutamia kysymyksiä haastattelua varten, mutta ne jäivät loppujen lopuksi toissijaisiksi, koska perheen äiti oli hyvin puhelias ja osasi kertoa kysymättäkin sellaisia seikkoja, jotka olivat jutun kannalta tärkeitä.

Haastattelun loppupuolella tunnelma muuttui, kun perheen äiti kertoi Juhanin ensimmäisistä elinvuosista ja siitä, miten pojalle oli ennustettu vain muutama vuosi elinaikaa. Koska haastattelu oli sujunut tuttavallisesti aiemmin, olin unohtanut oman roolini toimittajana ja kuuntelin äidin kertomusta vakavana. Äidin puheet koskettivat ja kun tunsin veden nousevan silmiini, totesin itsekseni, että nyt on aika ryhdistäytyä. Mietin myös kuinka syvälle voin mennä aiheessa loukkaamatta haastateltavia.

Pääsääntöisesti haastattelua ei voi pitää tasavertaisena keskusteluna. Haastattelussa on kaksi roolia: haastateltava ja haastattelija. Heidän suhteensa ei voi olla ystävyyttä. Toimittajan tehtävänä on kerätä vastauksia varsinaista juttua varten. Toimittajan rooli on sellainen, että kipeistä ja vaikeista asioista on kysyttävä. Ystävältä ei tällaisia välttämättä tiedustella. (Lintula & Valkama 2009, 195.)

Urani aikana minulle ei ole tullut Juhania lukuun ottamatta muita haastateltavia, joiden kohdalla olisin joutunut miettimään omien tunteiden julkituomista. Tosin kerran sähköpostihaastattelua tehdessäni mietin, että onneksi päädyimme tähän ratkaisuun, sillä haastattelemani persoona tuntui niin vahvalta, että kasvokkain tehty haastattelu olisi ollut liian haastava.

Kuitenkin, haastattelutilanne Juhaniin kanssa sai miettimään sitä, miten aion tulevaisuudessa toimia vastaavanlaisissa tilanteissa. Mielestäni toimittaja saa näyttää tunteitaan, mutta siinä on rajansa. Hän voi osoittaa myötätuntoa ja näyttää, että tilanne järkyttää. Entä ne toisenlaiset tunteet? Jos haastateltava kerta kaikkiaan ärsyttää, voiko toimittaja silloin näyttää ärsyyntymisensä vai täytyykö tyytyä olemaan neutraali, ja viedä haastattelutilanne kunnialla loppuun?

Vapaa toimittaja Maria-Terttu Pulliainen on sitä mieltä, että toimittajasta täytyy nähdä, että hän on oikeasti kiinnostunut sekä tarinasta että ihmisestä. Vaikka traagisesta aiheesta juttua tehdessä sekä toimittaja että haastateltava ovat itkeneet, on toimittajan osattava etäännyttää itsensä tilanteesta ja aiheesta. Jutun aihetta ja haastattelua ei kannata jäädä suremaan. (Malin 2010.)

Toimin kolme vuotta paikallislehden avustajana. Olen sinä aikana kirjoittanut monenlaisia juttuja: uutisia, kolumneja, reportaaseja ja henkilöjuttuja. Koen, että juuri henkilöjutut ovat minun vahvinta alaani. Olen kiinnostunut kaikenlaisista ihmisistä ja nautin suuresti kuullessani erilaisia tarinoita: oli ne sitten onnellisia tai surullisia.

Ennen Juhaniin haastattelua en ole aiemmin joutunut haastattelemaan alaikäistä henkilöä. Sen sijaan olen pariin otteeseen päässyt tilanteeseen, jossa olen joutunut ottamaan kuvan, jossa näkyy alaikäinen lapsi.

Ensimmäisessä tapauksessa haastattelin naista hiihtokilpailua koskevaan juttuun. Hänen lapsensa oli mukana haastattelussa. Jutun kuvitusta varten jouduin ottamaan kuvan paikallisessa urheiluvälineliikkeessä. Pyysin lapsen äidiltä luvan, että saisin käyttää lasta kuvassa. Tämä sopi äidille.

Toisessa tapauksessa olin tehnyt haastattelun päiväkodin työntekijöiden kanssa. Kuvitusta varten tarvitsin kuva, jossa näkyisi lapsia. Kyseinen päiväkoti oli kerännyt vanhemmilta tiedot niistä lapsista, joita on mahdollista kuvata. Tämä helpotti työtäni, koska minun ei tarvinnut erikseen alkaa kyselemään ketä voin kuvata. Valmiissa kuvassa ei lapsen kasvoja näy ollenkaan.

Journalistiliiton sekä suurten mediatalojen laatimat suositukset alaikäistä koskevissa haastatteluissa ovat mielestäni oikean suuntaiset. Toki ohjeet ovat vain suuntaa-antavia ja herättävät muutamia kysymyksiä: miten määrittelen onko alaikäinen henkilö tarpeeksi kypsä ymmärtämään mitä saa ja mitä ei kannata haastattelussa kertoa?

15 vuoden ikä on mielestäni hyvä raja sille, ettei huoltajan lupaa haastatteluun tarvita, mutta tässäkin tapauksessa täytyy käyttää maalaisjärkeä. Jos aihe todella on arka kuten esimerkiksi sairaus tai onnettomuus, toimittajan on hyvä miettiä onko eettisesti oikein haastatella nuorta tilanteessa, joka saattaa olla hyvin dramaattinenkin. Hyvänä esimerkkinä tästä on kouluammuskelutapaukset, joiden myötä toimittajakuntaa kritisoitiin liian hyökkäävästä asenteesta. Näissä tapauksissa toimittajat olivat pyytäneet haastatteluun tapahtumapaikoilla olleita järkyttyneitä nuoria.

Median työtavat saivat rankkaa arvostelua Jokelan koulusurmien jälkeen. Osa jokelaisnuorista laati adressiin, jossa moitittiin median käytöstä: toimittajat olivat jankanneet, shokissa olleita nuoria oltiin kuvattu kielloista huolimatta eikä haastatteluiden julkaisua varten pyydetty vanhempien suostumusta. (Lastensuojelun keskusliitto 2011.)

Tässä tapauksessa toimittajien olisi pitänyt tarkastella omaa käytöstään ja ajatella työtehtäväänsä tarkemmin: onko tämä eettisesti oikein? Vastaavassa tilanteessa itse olisin jättänyt haastattelut tekemättä, sillä Journalistin ohjeiden mukaan toimittajalla on lupa vetäytyä annetusta tehtävästä, jos se on

ristiriidassa ammattietiikan, vakaumuksen tai lain kanssa. (Julkisen sanan
neuvosto 2013.)

5 POHDINTA

Opinnäytetyössäni käsittelin sitä mitä toimittajan tulee huomioida, kun haastateltava on alaikäinen. Teoriaosuudessa käsittelin myös haastattelua yleisesti: mikä haastattelu on, miten sitä tehdessä tulisi toimia ja mihin haastattelulla pyritään. Tekstissäni keskityin lähinnä printtimediaa varten tehtävään haastatteluun, mutta teoriaosuuksia voi mielestäni soveltaa myös radio- ja televisiohaastatteluihin.

Ennen Juhanin haastattelua en ollut joutunut pohtimaan minkälaisia asioita on otettava huomioon, kun haastateltava on alaikäinen. Ainoa kokemukseni on valokuvan ottaminen lapsesta, mutta sekin tilanne selvisi helposti, koska lapsen äiti oli mukana haastattelussa eikä kokenut, että kuvan ottamisesta olisi jotain haittaa.

Juhanin tapauksessakaan ongelmia ei tullut, sillä hänen perheensä oli koko ajan mukana haastattelussa. Tilanne olisi ollut toinen, jos Juhani olisi ollut yksin haastattelussa: tällöin olisin ehdottomasti joutunut kysymään luvan haastatteluun hänen huoltajaltaan, koska aihe oli arkaluontoinen. Julkisen sanan neuvosto ohjeistaa, että alle 15-vuotiaiden lasten huoltajilta on kysyttävä lupa haastatteluun, ellei kyseessä ole julkisessa tilassa tai paikassa tehty haastattelu. Samaa ohjeistusta käyttävät myös suurimmat mediatalot Suomessa.

Uskoisin, että vaikkei ikäsäädöksiä olisi tehty, olisin joka tapauksessa kysynyt luvan haastatteluun Juhanin huoltajalta. Minusta se kertoo vain hyvästä lehtimiestavasta ja hyvistä käytöstavoista. Sen lisäksi luvan kysyminen ratkaisee monia mahdollisia ongelmia, joita voisi seurata, kun valmis juttu julkaistaan. Mitä jos lupaa ei olisikaan pyydetty ja Juhanin huoltajat olisivat vasta jutun julkaisun jälkeen saaneet tietää haastattelun sisällöstä? Lupa turvaa sen, että jutun voi julkaista hyvillä mielin ja niin, että molemmat osapuolet ovat tietoisia se sisällöstä.

Opinnäytetyön tekeminen oli hyvä muistutus myös itselleni siitä, että haastateltavan iällä on merkitystä. Minun on helpompi jatkossa tehdä

haastatteluita, kun tiedän, ketä voin haastatella ja tarvitsenko luvan. En usko, että lähitulevaisuudessa joudun tilanteeseen, jossa alaikäistä pitäisi haastatella esimerkiksi kriisitilanteessa, mutta toimittajan ammatissa kaikkeen tulee valmistautua. Toisaalta traaginen tilanne laittaa kyllä oman etiikan vaakalaudalle: olisinko valmis haastattelemaan nuoria ja lapsia kriisitilanteessa, vaikka minulla olisi lupa?

LÄHTEET

Heikkinen, M. 2016. Lieksan Lehden toimittajan haastattelu. 9.9.2016.

Hemminki, T. 2015. Kuva. Lounais-Lappi. Tornio.

Huovila, T. 2005. Toimittaja – tiedon etsijä ja vaikuttaja. 1. painos. Helsinki: WSOY.

Jaakkola, M. 2013. Hyvä Journalismi – Käytännön opas kirjoittajalle. 1. painos. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Journalistin ohjeet 2014. Julkisen sanan neuvosto. Viitattu 14.10.2016.
http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/

Julkisen sanan neuvosto: uutiset 2014. Julkisen sanan neuvosto painottaa median vastuuta lapsista ja alaikäisistä. Viitattu 14.10.2016.
<http://www.jsn.fi/uutiset/jsn-painottaa-median-vastuuta-lapsista-ja-alaikaisista/>

Julkisen sanan neuvoston periaatelausuma lasten ja alaikäisten esiintymisestä mediassa 2014. Julkisen sanan neuvosto. Viitattu 14.10.2016.
<http://www.jsn.fi/periaatelausumat/jsn-n-periaatelausuma-lasten-ja-alaikaisten-esiintymisesta-mediassa-10-12-2014/>

Kantola, A. & Möre, T. 1998. Journalismia! Journalismia? 1. painos. Helsinki: WSOY.

Kunttu-Kauppi, M. 2016. Yle Lounais-Suomen päällikön haastattelu. 14.11.2016.

Lintula, A. & Valkama, M. 2009. Nuoren toimittajan eloonjäämisopas. 1. painos. Helsinki: Gummerus kustannus.

Lääkärin ja toimittajien yhteinen tiedotussuositus 2013. Viitattu 7.11.2016.
https://www.laakariliitto.fi/site/assets/files/2708/tiedotussuositus_140108.pdf

Malin, V. 2010. Suomen Lehdistö. Ihminen ihmiselle. Viitattu 1.6.2016.
<http://www.suomenlehdisto.fi/ihminen-ihmiselle/>

Metropolia, 2012. Toiminnallisen opinnäytetyön erityispiirteitä. Viitattu 31.5.2016. <https://wiki.metropolia.fi/pages/viewpage.action?pageId=57182852>

Ojala, U. 2011. Opas lasten haastattelijoille ja kuvaajille. Lastensuojelun keskusliitto. Viitattu 27.10.2016.
https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Opas_lasten_haastattelijoille_ja_kuvaajille.pdf

Pietinen, K. 2016. Alaikäisen haastattelemine – kysymyksiä. Sähköposti hemminkit@gmail.com 1.11.2016. Tulostettu 7.11.2016.

Raittila P., Koljonen K. & Väliaverronen J. 2010. Journalism and School Shootings in Finland 2007-2008. Viitattu 28.10.2016
<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/65342/978-951-44-8257-1.pdf?sequence=1>

Rasila, T. 2015. Lapset ja nuoret Ylessä. Viitattu 7.11.2016.
<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/01/11/lapset-ja-nuoret-ylessa>

Suomen Tietotoimiston tyylikirja, 2016. Viitattu 7.11.2016. <http://stt.fi/tyylikirja/>

Trauma & Journalism, A Guide For Journalists, Editors & Managers, 2007. Viitattu 7.11.2016.
http://dartcenter.org/sites/default/files/DCE_JournoTraumaHandbook.pdf

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2004. Toiminnallinen opinnäytetyö. 1. painos. Helsinki: Tammi.

Wikipedia 2016. Yksityisyyden suoja. Viitattu 14.10.2016.
https://fi.wikipedia.org/wiki/Yksityisyyden_suoja

Wikipedia 2017. Lounais-Lappi. Viitattu 13.3.2017.
<https://fi.wikipedia.org/wiki/Lounais-Lappi>

LIITTEET

Liite 1. Artikkelin Juhanista, joka sairastaa harvinaista sairautta

Harvinainen sairaus ei pysäytä

Leijonaemot ry. järjestää kuukausittain vertaistukitapaamisia erityislapsiperheiden vanhemmille. Kemissä Digipoliksessa kokoontuvat saavat keskustella elämän ylä- ja alamäistä sekä jakaa tietoa ja antaa tukea toisilleen.

Mukana tapaamisissa käy aktiivisesti myös Pirjo Hepola. Pirjolla ja hänen miehellään Esalla on neljä lasta, joista nuorimmainen 13-vuotias Juhani sairastaa luustonhauraustautia eli osteogenesis imperfektaa. Tauti on niin harvinainen, että sitä sairastavia on Suomessa vain noin 400.

Hepolan perhe on kulkenut pitkän ja raskaan matkan tähän päivään. Kun Juhani syntyi, taudista tiedettiin hyvin vähän. Diagnoosin löytymistä helpottivat Juhanilla syntyessään olleet murtumat sääriluissa sekä sinertävät silmänvalkuaiset, jotka ovat ominaisia luustonhauraustautia sairastavalle.

- Kun Juhani oli kahden viikon ikäinen, saimme diagnoosin osteogenesis imperfektasta. Silloin tautiin ei ollut hoitoa tarjolla eikä Kemissä sairaalassa taudista tiedetty juuri mitään. Siellä oli onneksi vieraileva lääkäri Vaasasta, joka tunnisti Juhanin oireet ja osasi antaa oikean diagnoosin, kertoo Pirjo Juhanin alkutaipaleesta.

Perheen äiti meni oitis Internetiin etsimään kaiken mahdollisen tiedon taudista, koska sairaalan henkilökunta ei osannut kuvata tautia kovin laaja-alaisesti.

- Olihan se hirveä järkytys. Silloin tauti luokiteltiin neljään eri asteeseen ja kaikkien oirekuvat sekä ennusteet olivat aika pahoja. Jos lapsella oli murtumia ennen syntymää, elinaikaennuste oli vain muutamia vuosia, muistelee Pirjo.

Noin kahden vuoden ikäisenä Juhani otettiin Helsingin lastenklinalle mukaan tutkimuksiin, jossa tutkimusryhmä testasi uutta, markkinoille tuotavaa lääkettä. Sen jälkeen hoitojaksoja on ollut useita. Nyt Juhani saa tasaisin väliajoin lääkettä, joka vahvistaa ja vetreyttää luustoa. Ainakin Juhanin selkänikamat ovat vahvistuneet lääkityksen ansiosta.

Liite 1. 2(3)

Tietämys taudista on kasvanut ja hoidot ovat parantuneet, joten elinikäennusteet ovat paljon positiivisemmat kuin reilu kymmenen vuotta sitten. Ensimmäisten elinvuosien ennusteisiin nähden Juhaninkin tilanne on tällä hetkellä hyvä.

- Juhanilla on liikuntakyky säilynyt yllättävän hyvänä. Luustonhauraustautia on monen eri tasoisia: toiset kulkevat sähköpyörätuolilla, toisista sitä ei edes huomaa, kertoo perheen isä Esa.

Hyvää vointia varjostaa kuitenkin reilu kuukausi sitten tehty polvileikkaus, jossa Juhanin oikeasta polvesta poistettiin ruuveja ja tilalle laitettiin kasvulevy. Nyt matkat tahtuvat ainakin hetken aikaa kyynärsauvojen avulla.

- Polvileikkauksen lisäksi Juhani horjahti koulun pihalla ja mursi väärttinäluun oikeasta kädestä. Kävimme tänään kuvauttamassa käden ja kaikki näytti olevan kunnossa. Joulukuusi menee kipsissä, harmittelee Pirjo.

Luiden murtumisen voisi sanoa kuuluvan Juhanin arkeen. Isompia murtumia hänellä on ollut noin kolmesta; pieniä, sormen ja varpaiden murtumia ei edes lasketa. Murtumaherkkyys pitää perheen varpaillaan.

- Kyllä tässä täytyy kokoajan kantaa huolta, ja on täytynyt opetella sietämään epävarmuutta. Koskaan ei tiedä mitä seuraavana päivänä tapahtuu ja tuleeko uusia murtumia ja uusi sairaalareissu, kertoo Pirjo.

Juhanin sairaus määrittelee muutenkin Hepolan perheen elämää ja sen rytmiä. Sen lisäksi, että he joutuvat viettämään paljon aikaa sairaalassa, vapaa-ajan toiminnot täytyy suunnitella etukäteen tarkasti. Esimerkiksi lomamatkoja varten täytyy varmistaa, että kohteen läheltä löytyy sairaala. Juhani ei myöskään käy juurikaan vierailulla kavereiden luona, vaan kaverit tulevat hänen luokseen.

- Juhani on joutunut monesti myös jättämään väliin kaverisynttärin. Yksinkertaisesti emme voi jättää muille vanhemmille sitä vastuuta, että he pystyisivät seuraamaan ja vahtimaan, ettei mitään satu, harmittelee perheen isä.

Liite 1. 3(3)

Vaikeuksista huolimatta – ja ehkä myös niiden vuoksi – Juhani on reipas nuori. 13-vuotias yläkoululainen viihtyy ja menestyy koulussa hyvin. Luokasta toiseen siirtymisessä häntä auttaa Pirjo-äiti, joka toimii Juhanin henkilökohtaisena avustajana. Ainoa, mikä Juhania koulunkäynnissä silminnähden harmittaa, on se, ettei hän voi osallistua liikuntatunneille. Matemaattisissa aineissa lahjakas Juhani haluaa aikuisena kouluttautua lääkäriksi.

Tärkeintä tämän, kuten muidenkin sairauksien kanssa, on säilyttää positiivinen asenne. Vaikka ajoittain Hepolan perheestä tuntuu, ettei uutta tietoa jaksa sulattaa ja elämä tuntuu kohtuuttoman raskaalta, asenne on kaikki kaikessa.

- Eihän tätä elämää ole tarkoitettu helpoksi. Ei voi ajatella, että mitähän huomenna tapahtuu, vaan asiat täytyy tehdä nyt ja elää tässä hetkessä, päättää Pirjo.